

PRÍKLADY NÁVRHOV ZAVEDENIA PRIAMEJ DEMOKRACIE

David Sulík

Ako je to u nás, na Slovensku? V súčasnosti sú priamou voľbou vo vlastných obvodoch volení len zástupcovia výkonného orgánu samosprávy (starosta, primátor, župan) a prezident. Poslanci samosprávy a parlamentu EÚ sú volení viacerí v jednom obvode, čo je v rozpore s demokratickými princípmi a samotnou logikou. Zodpovedajú sa všetkým a nikomu konkrétnemu, nenesú osobnú zodpovednosť za svoj obvod, sú nekontrolovateľní a neodvolateľní. Celá verejná moc na úrovni štátu (zastupiteľská, výkonná a kontrolná) je volená prostredníctvom inštitútu - politickej strany bez osobnej zodpovednosti, v rámci jedného volebného obvodu (štát). Reprezentanti úspešných politických strán po voľbách z dôvodu získania verejnej moci vytvoria na základe koalíciej zmluvy spoločný inštitút - koaličnú radu, ktorá počas celého volebného obdobia centralizuje legislatívnu, výkonnú a kontrolnú moc, čím sú porušované základné princípy demokracie o del'be verejnej moci. Tento systém je už vo svojej legislatívnej podobe v rozpore s Ústavou SR, nie je demokratický, ale partokratický. V spoločnosti spôsobuje dlhodobo pravidelne sa opakujúce krízy a neustále zvyšovanie sociálnej nespravodlivosti. Ústava SR, prvá hlava, prvý oddiel Základné ustanovenia ČI. 2 odst./1 garantuje všetkým občanom že: „Štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo.“

Občianske združenie na podporu priamej demokracie AGORA presadzuje využitie inštitútu petície a referenda pri správe vecí verejných na Slovensku už od roku 2000. Vo svojej optimistickej vízii z roku 2000 „Reforma parlamentu - nádej pre Slovensko“ navrhuje vytvorenie II. komory parlamentu zloženej z priamo volených zástupcov v jednotlivých okresoch. Keďže u vtedajších a ani súčasných politických a spoločenských elit nenašla táto iniciatíva dostatok politickej vôle, od roku 2005 Agora presadzuje riešenie decentralizácie verejnej správy zdola, už od poslancov miestnej samosprávy. Na konštituovanie demokratického manažmentu navrhlo systém PD-HD, pričom skratka priamej demokracie PD vyjadruje priamu voľbu každého verejného zástupcu, a skratka HD je hnutím domova, tzn. bydliska (volebného okrsku), kde sa priama voľba realizuje. Vychádza z demokratickej premisy, že každý verejný zástupca musí mať svoj volebný obvod s vlastnými voličmi, ktorí ho majú právo navrhovať, voliť, kontrolovať i odvolávať. Žiadne z týchto prirodzených práv by nemalo byť legislatívou obmedzené, a ani občan volič by nemal byť pri jeho využívaní diskriminovaný. Východisko do budúcností preto občianske združenie AGORA vidí v systémovej reforme verejnej moci (tzv. reforme inštitúcií) v zjednotenej Európe. Ak sa máme pohybovať v čo najväčšej blízkosti ideálu demokracie, a to v podmienkach obmedzených možností reálneho sveta, je potrebné v prvom rade chápať pod významom slov decentralizácia a efektívnosť oddelenie verejnej moci zákonodarnej od výkonnej a súdnej, čo je inak rovnako chápané aj v rámci modelu sociálnej trojčlennosti. Pokiaľ v našej spoločnosti bude mať najvyššiu moc tzv. koaličná rada, dovtedy každá decentralizácia a efektívnosť verejnej správy bude len pozlátkou vlády elít realizovanej jej byrokratickým aparátom, o samospráve na štátnej úrovni už nemožno hovoriť.

Akým spôsobom by sa mohol v súčasných podmienkach realizovať model priamej demokracie na Slovensku (a samozrejme aj inde v EÚ)? Hnutie AGORA dáva na zváženie

jeden takýto model priamej demokracie, ktorý som ešte trochu upravil a rozšíril. Na úrovni obce alebo mesta by mal byť stanovený samostatný poslanecký obvod v počte minimum 3, každý pre nejaký adekvátny počet obyvateľov (od 100 po 1000). V každom obvode si voliči konkrétnym návrhom zvolia svojho zástupcu, poslanca. Vyhráva ten, kto má naj97

viac hlasov. Poslanec je v danom obvode počas času svojho mandátu vždy odvolateľný petíciou ľudí z daného obvodu. Voliči si v danej obci alebo meste skladajúceho sa minimálne z troch obvodov môžu zvoliť najväčším počtom hlasov starostu. Iný ešte odvážnejší variant hovorí, že nemusí byť žiadny starosta, ale stačí kolektívne rozhodovanie všetkých poslancov v obci, čiže najmenej troch. Starosta ak je, je tiež odvolateľný petíciou. Môže byť zvolený aj kontrolór, ale v podstate nemusí byť potrebný, ak bude zachovaná úplná otvorenosť, to znamená, že o všetkých nariadeniach sa bude hlasovať konsenzom, čiže 100% súhlasom všetkých poslancov. Všetky zasadnutia, zápisy, návrhy, atď. budú verejné, všetok tok peňazí obce, ako aj poslancov (ich osobné účty), bude neustále verejne dostupný svojim voličom napr. cez internet.

Na úrovni regionálnej samosprávy (kraj, VÚC, župa) bude existovať regionálne zastupiteľstvo zložené zo starostov a primátorov daného regiónu. Samostatní regionálni poslanci sú zbytoční, keďže starostovia obcí sú dostatočne zodpovední a už raz priamo zvolení. Hodnota (body) ich hlasu zodpovedá počtu voličov v obci, meste, ale to nemusí platiť, ak by sa tiež hlasovalo konsenzom. Výkonným orgánom sa stáva predseda VÚC - župan na základe najväčšieho počtu hlasov získaných v danej župe. Župan môže byť tiež odvolateľný petíciou. Aj majetok župy ako aj župana bude úplne transparentný, čiže každý občan daného VÚC bude mať právo cez internet vidieť všetky toky peňazí na všetkých účtov župy, ako aj osobných účtoch župana.

Na úrovni štátu je niekoľko možností. Slovensko by sa rozdelilo na niekoľko volebných obvodov, napr. 100, a poslanci by boli priamo volení za každý volebný obvod na základe najväčšieho počtu hlasov v danom obvode. Ďalšia možnosť je, že postupnosť zastupovania by bola hierarchická, čiže každý región by mal svojich zástupcov aj v národnom parlamente, čiže jeden starosta za obec by bol súčasne poslancom

za región a možno aj zástupca v národnom parlamente, čím by sa ušetrilo aj veľa prostriedkov. Keďže väčšina právomocí by bola delegovaná na nižšie články, tak národný parlament by mohol zasadať raz za mesiac alebo aj menej. Alebo by existovali zástupcovia regiónov ako druhá komora parlamentu. Každopádne, aj tu by boli toky osobného majetku kontrolovateľné verejnosťou, ako aj zaručená priebežná odvolateľnosť národných poslancov. Samozrejme, také niečo, ako poslanecká imunita by neexistovalo, každý poslanec by bol ako každý iný normálne trestne zodpovedný za svoje činy. Je možné rozmýšľať aj nad osobnou trestnou zodpovednosťou poslanca za kvalitu prijatých zákonov. V prvej etape fungovania priamej demokracie, by mohli svojho kandidáta za určitý volebný obvod do parlamentu (ale aj na regionálnej a obecnej úrovni) navrhovať aj strany, ale časom by prirodzene úloha strán bola čoraz menšia a ideálne by bolo, keby sa časom stratila úplne. V rámci volieb do parlamentu EÚ by členmi európskeho parlamentu za Slovensko mohli byť napr. predstavitelia regiónov (8 županov za SR).

Vláda by bola menovaná na základe odbornosti, čiže niečo ako dnes úradnícka vláda. Parlament by vypísal konkurz, kde by boli nastavené prísne kritéria výberu, ako je určitý stupeň IQ, EQ (emočnej inteligencie), vysokej odbornej znalosti doloženej dosiahnutým stupňom vzdelania, praxe, publikácií a osobných referencií, ako aj morálnej bezúhonnosti

doloženej aj absolvovaním adekvátnych psychologických testov. Tieto kritéria by sa týkali predsedu a podpredsedov vlády, ministrov a štátnych tajomníkov. Mimochodom testy IQ, EQ a morálnej úrovne by mohli byť požadované aj od poslancov (starostov a županov) všetkých stupňov. Rôzne druhy psychologických testov sa dnes bežne používajú pri výberoch vrcholových manažérov, pracovníkov armády, polície a tajnej služby, preto nie je dôvod, prečo by nemohli byť použité aj u vrcholových riadiacich úradníkov a zástupcov štátu.

Som si istý, že takto vybratá vláda by bola určite kvalitnejšia a múdrejšia ako tie dnešné. Výkonná moc by bola prísne oddelená od zákonodarnej. Prehľad tokov a stavu osobného majetku členov vlády by boli rovnako transparentné a dostupné pre všetkých občanov, ako v prípade volených zástupcov.

Niektoré z otázok týkajúce sa priamej demokracie majú dočinenia s e-demokraciou. Úloha a možnosti internetu sú dnes veľké. Od priamej voľby zástupcov cez internet až po prístupy k zákonom, vyhláškam ako aj účtom a majetku obce a politikov. Dovoľujú celej populácii zúčastňovať sa priamo na vládnutí, tak ako si len želajú. Tento vývoj rozširuje tradičné koncepty demokracie. Voľby cez internet by v prvom kroku priniesli napríklad ušetrenie značných prostriedkov, ako aj možnosť väčšej účasti voličov a rýchlejšieho spracovania údajov. Dokonca existujú múdre softwarové projekty, ako by sa dalo hlasovať za zákony, priamo bez volených zástupcov, na základe pridelených preferencií a kvalifikácii voličov.

Existuje aj mnoho iných alternatívnych návrhov, ako by sa dalo voliť. Je možné váhu hlasov jednotlivých voličov hodnotiť podľa dosiahnutého vzdelania, alebo IQ. alebo ešte lepšie EQ a morálnej vyspelosti, čo by znamenalo, že váha múdreho a emocionálne vyspelého voliča by bola vyššia (10 až 1000 násobne), ako nejakého asociála a primitíva. Má to svoju logiku a zmysel, dá sa nad tým uvažovať, ale je otáznе, nakoľko by to bolo spoločensky akceptovateľné. Rozdeľovalo by to ľudí do kást, už nie síce podľa pôvodu a bohatstva, ale podľa miery vyspelosti vedomia. Je to zložitá filozofická otázka, nakoľko je takýto postoj demokratický v zmysle vývoja práve tých, najmenej morálne a inteligenčne rozvinutých ľudí. Niektoré pravicové kruhy zase preferujú merať hodnotu hlasu podľa veľkosti odvedenej dane, čo mne osobne sa zdá veľmi scestné kritérium, keďže veľkosť príjmu nie je meradlom skutočnej múdrosti a v prípade zavedenia novej ekonomiky, kde by bola zrušená daň z príjmu a majetku, by bolo ťažké tento majetok merať.

Toto sú všetko návrhy na diskusiu, nad ktorými sa dá uvažovať, a z ktorých by sa dalo veľa realizovať už teraz. Zavádzanie prvkov priamej demokracie by malo byť agendou a predmetom diskusie politikov (čo však oni neurobia). Je na ľuďoch, aby to od politikov vyžadovali a chceli. V prvotnej etape sa musí nájsť taká strana alebo hnutie, ktoré presadí veľa z týchto myšlienok v rámci existujúceho systému, a potom sa môže celý systém zmeniť. V Čechách existuje Strana zdravého rozumu a strana DEMOKRACIA a u nás hnutie domova (združenie AGORA), ktoré presadzujú myšlienky priamej demokracie.